

A NYITRAI ÁRULÁS 1621-BEN.

Bethlen Gábor, Magyarország választott királya, be sem várván a Ferdinánddal kötött fegyverszünet végét, az 1620-dik év szeptember havában már megkezdé a háborút s mialatt csapatvezérei a dunántúli vidéket hódoltatták, maga Besztercebányáról Nagyszombatra, főhadiszállására indúlt.

Útközben megszállotta Nyitra várát, melyet *Telegdy János* püspök csekély számú magyar és német őrséggel védelmezett.

E várát, mint tudjuk, Bocskay fejedelem 1605-ben tartományával együtt *Rhédey Ferencznek* adományozta, a kit azonban Forgách Ferencz püspök, a későbbi esztergomi érsek, a bécsi békekötés után kizavart a szép jószág birodalmából. Báthory Gábor sokat törekedett ugyan Rhédey mellett, de a papok nem engedték a maguk örökségét.

Úgy látszik Bethlennek föltett szándéka vala, hogy alkalomadtán visszaszerzi érdemes hívenek, sógorának hatalmasan, minden kárpótlás nélkül elfoglalt birtokát, mert már a Homonnay-féle mozgalom kezdetén azzal biztatja Rhédeyt, hogy csak szorgalmatoskodjék a hadak gyűjtésében s meglehet, hogy az úr Isten neki rendelte *Nyitrát*.¹

Nem sokkal utóbb bekövetkezett támadásakor pedig legelső gondjai közé tartozott, hogy a püspökség jószágait lefoglaltatván, jövedelmeit a végbeli vitézek föntartására fordítsa. Mikor pedig Telegdy püspök a fölkelő magyarok közeledésének hírére, várába zárkózott, 1620 ápril 3-dikán megparancsolta *Thurzó Szaniszló* dunáninneni főkapitánynak, hogy Nyitrától minden élelmet elzár-

¹) Szilágyi Sándor: Bethlen politikai levelei 71. l.

jon, sőt arra is szorgalmasan vigyázzon, hogy a püspök más helyre se küldhessen élést, mivel tudni való dolog, hogy eleitől fogva «ellenkező állapotokban volt foglalatoss . . . szíve, lelke másfelé vonzon». ¹⁾

Szaniszló úr, a köpenyegforgatás nagymestere, a jövődre való tekintetből a püspökkel is föl akarta tartani a jó szomszédságot, de a parancsot is vegre akarta hajtani. A kérdést tehát akkép oldotta meg, hogy a maga részéről őrizkedett ugyan minden kártételtől, de a fejedelem által Morvába és Ausztriába küldött 1500 főnyi lovas sereget *Nyitra körül* szállásoltatta el. ²⁾ A jámbor vitézek aztán parancsszó nélkül is kiélték, elpusztították a püspökség birtokait és gondoskodtak arról, hogy a nyitrai őrség ételben és italban fogyatkozást szenvedjen.

Ennek tulajdonítható tehát, hogy mikor Bethlen megjelent a vár alatt és egy fél napon keresztül lövette a falakat, az őrség 1620 szeptember 9-én lerakta a fegyvert és Telegdy püspök szabad elvonulás föltétele mellett átadván a várat, kíséretével Bécsbe utazott. ³⁾

A fejedelem kipróbált hívét, *Littassy Istvánt*, ültette Nyitrába 250 zsoldos vitézzel s az őrség a környékbeli nemes emberekkel együtt csakhamar 300 főre szaporodott. ⁴⁾

A következő év tavaszán már megkezdődtek a béke tárgyalások, mikor Forgách Zsigmond nádor nagy Bethlen-ellenes mozgalmat indított Magyarországon s a főurak közül, *Széchy György* példájára, sokan elpártoltak a választott királytól.

A nádor körleveleket intézett a vármegyékhez, kegyelmet ígérvén mindazoknak, a kik Ferdinánd hűségére térnek. Buquoi generális és a pártos urak hadai a dunántúli erősségeket rendre meghódították. Pozsony megnyitotta kapuit és csakhamar *Érsek-Újvárat* is ostrom alá vették.

Thurzó Szaniszló már elérkezettnek hitte az időt, hogy fordítson egyet a köpenyegen és örömet az ellenség kezére játszott

¹⁾ U. o. 193. l.

²⁾ Azt vetvén okul, hogy oda át nagy éhség van. (Bethlen levelei 197. l.)

³⁾ *Katona: Historia Critica* XXX. 629. l.

⁴⁾ Bethlen levelei 284., 302. l.

volna a várát, de a vitézlő rend fölzendült, megfenyegette a generálist és követeket küldvén Bethlen Gáborhoz, biztosították őt, hogy fejük fönnállásáig védelmezik a várát, ha az ellenség, feleségökkel, gyermekeikkel együtt szinte halomba is rakatja őket.

Maga a fejedelem nem nagy fontosságot tulajdonított Forgáchék támadásának s csak az árulástól félt. Feltette pedig különösen Érsek-Újvárat, mert nem bízott többé Thurzó Szaniszlóban. Mindent elkövetett tehát, hogy ígérettel, biztatással, hízelgéssel kintartásra és hűségében való megmaradásra bírja az ingatag jellemű főurat. Többször hangsúlyozta, hogy a meddig Érsek-Újvár áll, addig nincs mitől tartani és majd megleckézteti ő onnan a kegyetlen, vérszomjas pártosokat, a kik — úgymond — *«tanítóinkat szörnyű kínzásokkal ölik, számtalan szüzeket fertéztetnek, ... égetnek rettenetesen, ölik, ráqják az szegény községet»*.¹⁾

Ez alatt a nádor tovább hintette a konkolyt az országban s az volt a czélja, hogy a rendek Bethlen Gábor hozzájárulása nélkül kössenek békét Ferdinánddal, illetőleg nyugodjanak meg a király azon ígéretében, hogy politikai és lelkiismereti szabadságukat ennek utánna sértetlenül föntartandja. Forgách, Jakusith és Apponyi szóval és írásban széltére híresztelték, hogy a szent békeségnek egyes egyedül Bethlen az akadály, a ki behozta a törököt, elvitte magával a koronát és csak a saját hasznát keresi stb.

Meg mielőtt Érsek-Újvárat megszállották volna, *Koháry Péter*, annak előtte újvári vicze kapitány és *Pálffy*, nemet haddal megjelentek Nyitra alatt, Ferdinánd hűségére csábítván az őrséget. Beküldték a kapitánynak *Buquoi* generális meg Forgách Zsigmond levelét, a ki nádori hatalmából 300 jobbágyot ígért — persze, hogy a király nevében — Litassynak, ha föladja a várát, de ez hallani se akart a dologról s megesküdött, hogy Nyitrát Bethlen Gábornak és a magyar nemzetnek megtartja.

Majd az őrséghez fordulván, így szólott: *Jó vitézek! hiszen nem vagyunk asszonyok, hogy minden meleg beszédre megadnók magunkat. Menjének előbb Érsekújvár alá, ott majd elvállik a dolog.*

De a hajdúság előljárója, bizonyos *Deseő Bálint*, úgy látszik

¹⁾ Bethlen politikai levelei 306. l.

meg volt nyerve az ellenségnek s mint alaposan következtethető, egyenesen az ő biztatására küldött a nádor Nyitra alá. Mikor hát a kapitányok, ősi szokás szerint, az őrség szándékát és akaratát tudakolták, az áruló lázította a vitézeket, hogy ne ragaszkodjanak Bethlen Gáborhoz, a ki elpusztította Magyarországot és a *koronát is magával vitte,*¹⁾ hanem térjenek vissza törvényes urok és királyok hűségére. Egyszersmind rítul szidalmazta a fejedelmet, mondván, hogy csak fizetését vette, de nem esküdött meg neki stb.

Mikor pedig tapasztalta, hogy a vitézek ingadoznak, azzal állott elő, hogy könnyű *Litassynak* beszélni, a ki családját már előre kiküldé a várból, ők azonban fejökkel együtt jószágukat, gyermeköket, feleségöket is elvesztik, ha meg nem nyitják a kapukat, úgy hogy az őrség három napi tanácskozás után egyező értelemmel elhatározta, hogy a várat földadják Ferdinándnak.

Látván *Descő Bálint*, hogy Litassy néhányad magával ellen szegül a sereg akaratának kijelentvén, hogy inkább *lábbal vonatja ki magát a várból*, mintsem hogy hitszegő lenne: arra biztatta a hajdúságot, hogy *fogják meg és vessék őt ki a fokon társaival együtt*, a mire a földühödt katonák már-már készek is voltak.

Ekkor aztán Litassy nagy siránkozva protestált Isten és világ előtt, hogy ő nem oka semminek, az őrség pedig bebocsátotta a németeket.

Bethlen Gábor még Kassán volt, mikor Nyitra föladásáról értesült. Úgy látszik helytelenül informálták őt, vagy talán nem is tudott senki bizonyosat mondani a dologról, mert a fejedelem 1621 május 27-én kelt levelében a kapitányt kárhoztatja.

«*Nyitrán Litassi igen meggyalázta magát* — írja Thurzó

¹⁾ Ez vott a leghatalmasabb fegyver Forgáchék kezében Bethlen Gábor ellen; hogy is ne, mikor még Thurzó Imre is rosszalotta, hogy a fejedelem, a szent koronát, a nemzet legdrágább kincsét, a tanácsurak híre nélkül magával vitte. Bethlen azt felelte, hogy akkor Rákóczy Györgyön kívül alig volt több főnemes mellette, különben is csak azért helyezte biztonságba a koronát, hogy azt a nemzet számára megmenthesse. Kassán, a kamara-házban, *Rákóczy* és *Alaghi* által őrizteti, a hol nem kell félni Forgách Zsigmond uralmától. «*Semmi közömet hozzá nem avatom, oltalmazzon Isten annak csak gondolatjától is*» írja 1621 ápril 10-én kelt levelében. Jellemző, hogy Descő is a korona emlegetésével lázította a nyitrai őrséget.

Imrének, *mert ellenséget sem látott, hanem csak egy izenetére Forgachnak földalta az várat. Ha eleüöl fogva az magyarországi főemberek ilyen vitézek lettek volna, mineműek mostan némelyek közülök, eddig Magyarországot épen az török bírná; de nem csoda, hogy ilyen igen degeneráltak az régi magyaroktól, mert az idegen nemzettel házasságok által igen megelegyedtenek.»¹⁾*

A fejedelem annál is inkább Litassy gyávaságának tulajdonította a dolgot, mert az örség fizetése rendszeren kijárt és a tavaszon személyesen győződött meg arról, hogy a vár jókarban s tökéletesen védelmi képes állapotban van. Nagy meglepéssel írja még ápril 22-én Thurzó Imrének, hogy Érsek-Újvárat, Semptét, Lévát, Nógrádöt, Nyitrát nem félti, *ha csak magok kaput nem nyitnak az ellenségnek.*²⁾

Bethlen Gáborra nézve azonban Nyitra most nem nagy fontossággal birt s inkább csak az fájt neki, hogy a magyarországi urak hűségében csalódnia kellett. A csatatéren való személyes megjelenése csakhamar szerencsés fordulatot adott a háborúnak; Érsekújvár fölmentése, Forgách Zsigmond nádor és Buquoi generális halála a pártos urakat is megfélemlítette. Vezérei több ponton fényes győzelmeket arattak, ő maga pedig Morvaországba csapott s mialatt vitézei várakat és városokat hódoltattak, Thurzó Szaniszlót Nyitra ellen küldé.

Már ekkor a békealkudozások szorgalmasan folytak és Thurzó úgy látszik nem valami nagy buzgalmat fejtett ki a vár ostromában, mert a fejedelem 1621 október 13-án morvaországi táborából figyelmeztette őt, hogy seregével Nyitrához szállván, az ostromot személyesen vezesse.

«Mi nekünk úgy tetszik — írja többek közt — hogy kgd az Nyitra alatt való gyalogot valami kétszázal megtöbbitse és vagy két álgjut vitessen alája s valami harmincz lövés port és golyóbist s azt egy nap lötesse oda az várra, . . mi az por és golyóbis helyében kegyelmednek mást adunk.»³⁾

Bethlen Gábor tehát nem akarta vesztegetni az időt; de hama-

¹⁾ Bethlen levelei 313. l.

²⁾ U. o. 284. t.

³⁾ Történelmi Tár 1886. évf. 53. l.

rosan kívánt végezni Nyitrával s ezért Litassy István szükségesnek találta a fejedelem haragjával szemben megbizonyítani a maga ártatlanságát. Kérelme következtében Nyitra vármegye szolgabírái 1621 október 13-án — tehát épen akkor, mikor a fejedelem a vár ostromát sürgette, nagy inquisitiókat tartottak és több, mint negyven embert hallgattak ki Nyitrán, a vár föladásának körülmenyei felől.

Időközben Bethlen mást gondolt ugyan s 1621 október 16 an kelt nyílt levelében Thurzó Szaniszlót, mint a vármegye főispánját és bányavidéki generálist teljhatalommal ruházta föl, hogy a nyitrai vitézekkel alkudozzék,¹⁾ de Littassyra nézve tökéletesen egyre ment a dolog s neki így is úgy is kötelességében állott tisztázni magát a vád alól. Ennek köszönhető az alább következő tanúkihallgatási jegyzőkönyv, mely Bethlen Gábor első támadásának történetére vonatkozólag érdekes s több tekintetben jellemző adaléku szolgál.

* * *

Anno 1621. die 23 oktobris Vicze ispán uram ő kgylme commissioja mellett Lytassy István uram ő kgylme instantiájára Sooky Ferencz esküdt urammal szedtünk bizonyságokat Nyitrán es egyéb helyeken ut sequitur :

1. Tanú *Eötvös István* nyitrai lakos, megeskettetvén a következőket vallja :

«Beadának egy levelet elsőben Palatinus levelét, kit elolvastatván az kapu között mindenek előtt Litassy uram es mondá Litassy uram : No, erre bizony még meg nem adom az várat. Azonban fölmentünk es az gyalogság az felső várban mevén, mentem közikben megmondani, hogy ne zajogjanak, hanem csendesedgyenek. *Dezseő Bálint* köztök lévén mondta azt: *Ne hadgyatok csak vitézek es én mellöllem ne álljatok el, hiszem bírhatunk egy emberrel, ha úgy köll lenni.*

Es Litassy uram megint izent közikben es megmondta nekiek ihon az ő felsége levele es fogadása, hogy megsegit bennünket, hiszem most is ő felsége fizet tinéktek. Gábor nevű drabant monda : No

¹⁾ Orez. levéltár. Tört. Eml. B.

késő az minékünk mert ő felsége árvává hagyott minket, az koro-nánk is oda vagon. És Litassy uram látván azt, hogy rosszul vagon a dolog a bent levő pártos drabantok miatt (mivelhogy el-szánt akaratt yok az volt, hogy négyünket a fokon vessenek ki), Litassy uram síránkozva protestált, hogy ő semminek oka nem akar lenni.»

2, 3, 4 tanú *Nagy Tamás* és *Gyarmati Pál* tizedesek *Nenyhei Barabás* Zákonyi György zászlótartója megeskettétvén ugy val-lottak:

«Idem vexilifer dicit, hogy látta azt, hogy Zákonyi György-höz a sereg közül puskát fogott egy, de én nem ismerem, azt pedig a végre cselekedte, hogy intette őket Zákonyi György, hogy kapitány uram híre nélkül semmit ne végeznének vagy ne cselekednének.

Nagy Tamás vallja, hogy Deseő Bálint lévén az sereg előtt fő, őket az kapitányok közikben hivatván nem akart menni es ugyan azt att a választot: Eb menyen! az sereg is oltalmazta ötet. Idem dicit, mondta Litassy uram: *Jó vitézek, im nem asszony-emberek vagjunk, hogy minden meleg beszédre megadnánk, hanem menyenek Újráz alá és ha azt megveszik az utan gondolkodhassunk efelől.* Lám az mi levelek érkeznek ő fölségétől is mindeneket veletek közlök és egyetértek veletek, el nem titkolok semmit is töletek.

Gyarmati Pál vallja, hogy Deseő Bálint a sereggel egyet-értvén és mikor magokban elvégezték, hogy megadgyák a várat, Deseő Bálint mondta elsőben azt: ez a végezés, hogy ma megadgyuk a várat, fordulván a sereghez kerdi Deseő Bálint: No jó vitézek ez e a ti akaratotok és végzéstek, hogy megadgyuk? Amazok egyenlő szóval mondták és fölkiáltották: Mi akaratumk és mi vége-zesünk, hogy megadgyuk a várat. Ezen Litassy uram protestálván, elsárgult mintha félig megholt volna.

5. tanú *Nagy Mátyás*, 6. *Sütő Benedek*, 7. *Nagy Lukács*, nyitrai lakosok vallják «hogy hivatta Deseő Bálintot Litassy uram Kucsár Balázs által, de ő azt mondta: Eb menyen. Azonban közön-séges akaratban ujokat fölemelvén azt kiáltották: Kurva volna az anya, a ki az várnak megadásában ellent tartana és a ki ellent tartana benne fogják és vessék ki mindgyárást. Item vallják azt közönségesen, hogy Litassy uram és az vajdák könyörgöttek az

seregnek, hogy jó vitézek ne cselekedgyétek, hanem várakodgyunk. Lám semmit töletek el nem titkoltam ez ideig, ezután is veletek együtt élek halok.»

8. *Tormási Zayos Mihály*, 9. *Lapasgyarmati Simon Gergely* vallják: «Kalászi Toót Pál mondta legyen azt, ugyan megadgyuk a várat jó vitézek, mert az mi jószágunkat ezek mind elpusztítják és mi is itt az köfalon meg nem élhetünk».

10. tanú *Lakatgyártó Máté*, 11. *Nagy Gáspár*, 12. *Pereszlyényi Miklós* nyitraiak hitők után vallják «hogy össze gyűlvén a sereg kapitán uram hire nekül utolsó napon ugyanazt végeztek egyenlő akaratból, hogy megadgyák a várat. Deseő Bálintot a kapitányok közikben kívántanak menni, de a sereg nem engedte oda menni. Hogy ki akarta vinni Zakonyi Dezső Bálintot az sereg közl Csehy János az karját fogta és karjára vetette kezét. Azt is mondta a dobos felől és Csehy János felől, hogy mondták volna: *a bestye lélek kurvafiának Betlen Gábornak vettem fizetését ez ideig de meg nem esküttem neki.* Mondgya azt is ezen Lakatgyártó, hogy Litassy uram biztatta a vitézlő népet mondván: Jó vitézek ő felsége bizonyosan megsegít bennünket és veletek együtt élni, halni akarok.»

13. *Szigyártó Gergely* nyitrai lakos vallja, hogy Deseő Bálintot a sereg választotta volna előttek járóvá és hogy a kapitány hivatta volna nem ment, hanem azt mondta eb menyen, énnekem nem parancsol.

14. ifj. *Kovách Péter* nyitrai «azt vallja, hogy a sereg Deseő Bálintot választotta előttök járónak. Zakonyi György tiltotta a sereget, hogy a várat meg ne adgyák.»

15. *Izbegi Kocsy János*, 16. *Szóna Gergely*, 17. *Izbegi István* izbegiek hitők után vallják: «Mi — úgymond — mind a hárman akkor egy tizedben voltunk. Az a palotában való összegyűlés így volt, hogy tized számra állattanak elő bennünköt és első s másnap ugyanazon hitben voltunk, hogy a várat meg nem adgyuk. Harmadnapra megkérde bennünköt az kapitány, ha még is azon hitben vagyunk. Mi mondánk azt, hogy ihon az németségnek elei, mi az várat nem tarthatjuk, mert némelyeket közülünk erővel is hoztanak be. Azért megadgyuk, hogy semmint életünk, jószágunk, feleségünk, gyermekink elveszenek, ez pengig e hely nem apánktól maradt.

Deseő Bálintot hivatta kapitány uram Zakonyi György által, de ő azt mondta: *Eb menyen*. Ismét mondta neki Zakonyi: Deseő uram, mi közöd vagyon teneked ehhez? Monda vagyon — úgymond — mert nemes ember vagyok és illik énnekem is ehhez szólnom és én a sereg képében szóllok, a mit szóllok.

Izbegi István hallotta azt is, hogy a sereg bevásztotta a kapitányhoz egynehány gyaloggal Deseőt, de ott mit beszélletenek és mit végeztenek ő azt nem tudná.»

18. tanú kalászi *Kalászy István* hallotta azt, hogy mondták azt közönségesen a sereg, hogy mi hasznunk nekünk vitézek itt a kőfal között iennünk és országunk elpusztuljon, jobb megadunk. Ezt főképen azok mondták az kik most is ott a várbán vadnak. Item Deseő Bálint mindenben a hajdúkkal tartotta és velek egyet értett. Litassy uram és a hadnagyok azt mondták: «Jó vitézek ha kedvetek vagyon hozzá együtt eljünk, halljunk mindnyájan.»

19. gyarmathi *Hegedős János* mindenekben úgy vall, mint az előbbi tanú, hozzá adván még «hogy hiszen több egy sereg két embernél és ha nem akarná megadni Zakonyi vagy a kapitány, bírnak azokkal. Item Deseő Bálint is az várnak megadásában a sereggel egyet értett és ő neki is volt akaratja rajta.»

20. *Barsy István* többszöri idézés daczára nem akart megjelenni a vizsgáló-bizottság előtt.

21. nemes ivánkai *Farkas Imre*, 22. *Vitéz Mihály*, 23. *Lapos Fál* megeskettetvén, először is Vitéz Mihály azt vallja «hogy Kucsár Balázs Dezeő Bálintért menvén az palotában hitta onnét ötlet Litassy uramhoz, de a sereg nem engette onnét kimenni Deseő Bálintot. Azért az várnak megadásának okai épen csak az hajdúk és nem Litassy István. Sőt könyörgött az hajdúknak Litassy uram, hogy ne sietnének a vár megadásával és protestált, siránkozott, hogy ő oka nem akar lenni. Sőt azt is vallja Farkas Imre, hogy a hajdúk kiáltották egyenlő akarattal, valaki nem akarná megadni a várat, akár kapitány, akárki légyen, fogjuk és vessük ki a fokon.»

24. ivánkai *Kulcsár Balázs* hite után vallja: «Ötven legények vajdája voltam — úgymond — és én tölem izengetett kapitány uram a seregnek, és a tizedesek külön válván a seregtől azok oly akaratban voltak, hogy meg ne adgyuk a várat, de aztán megint

közikben menvén én láttam, hogy a sereg megindult állapotban vagyon és oly végezésben, hogy a várat teljességgel megadgyák. Deseő Bálintot penig a sereg magoknak előttök járóvá választván engemet ugyan megriogatott és feddőzött velem miért nem akar-nék én a sereg végezésénk engedni. Végezetre legutóbban Zakonyi Györggyvel mentem közikben és ki puskát, ki baltát fogott hozzánk még karjainkat is megragadván és szidalommal illetvén, ki akartak az palotából vetni bennünket, kiáltván a sereg, vagy kapitány vagy vajda a bestye lélek kurvafi, meglátjuk mi ki áll az mi vegeze-sünk ellen. Azért azt merem mondani, hogy Deseő Bálint mind-ennek az oka és ha ő ott nem lett volna az várat az gyalogság meg nem adta volna. Ezt ertvén az kapitány, protestált Litassy uram, hogy ő semminek oka nem akar lenni.» (Külön, ide tartozó papir-szeleten): *Kulcsár Balázs* mondja «hogy bestye lélek kurvafiak meg kellene benneteket fogni, mind, kapitányotokkal együtt, hogy az ő felsége intésinek nem engettek és az német császár kezében adni benneteket. Negyed magával lévén *Kulcsár Balázs*, ezeket *Eörsy Tamás* mondta itt alatt a felső városban és követ ragad-ván az én társaim hajigálni akarták *Eörsy Tamást*, de én nem hattam.»

25. tanú özvegy *Zoltay Eufrosina* Ivánkán: «Hallotta bizo-nyosan, hogy a várbeli sereg teli torokkal kiáltotta, hogy valaki ellent tartana az megadásban, vessék ki, vessék ki! De Litassy azt mondta, *lábbal vonatja ki magát belőle és meg nem adgya*. Deseő Bálint monta azt, szep dolog — úgymond — Litassy uram ki-küldte feleségét, gyermekét és mi itt vesztesük magunkat?»

26. *Katona András* Ivánkán, hite után vallja: «Szerdán, hogy kérték a várat, akkor meg nem atták közönségesen. Az után Deseő Bálint biztatá a hajdúságot: Vitézek, feleségteket, gyermek-teket, kívül levő jószágtoakat s magatokat it ne veszessétek, könyű Litassynak, mert feleségét, gyermekét ki küldte. Azután Deseő-Bálint mondta az hajdúknak. Jó vitézek, én tinektek előttettek járó és gondotok viselő leszek, és ha Litassy azt nem akarja, a mit mink, ő csak egy ember és ha ki kell vetnünk a várból én magam fogom egy emberül, ha vágni kell, véletek együtt én leszek egyik. És a mint fölzendültének volt, ugyan meg szidták egymást, hogy ha Litassy ellent tartana is az ő végezésekben, megszidván

magokat: *Kurva volna az annyok, ha ki nem vetnék a várból.* Litassy protestált és siránkodott, hogy ő oka ne legyen.

Sőt azt is vallja, hogy voltak oly gonosz akarói Litassynak, hogy ha az várnak megadásakor késett volna és félre nem állott volna, ugyanott megölték volna.»

27. *Palotás Márton* özvegye Ivánkán «vallja, hogy Deseő Bálint mondta az asszonyoknak: mennyetek az kőszívű Litassyhoz és kérjétek, hogy adja meg a várat, ne vessessen itt titeket. Az hajdúság is kiáltotta: Fogják, fogják, vessék ki az ki a várnak megadásában ellentartó volna.

28. tanu *Tolvay István* özvegye Ivánkán, hite után vallja, hogy a seregtől hallotta, de magától is Deseőtől, micsoda egy ember, kettő vagy három mi ellenünk? az ki az mi végezesünk ellen volna és cselekedni akarna, fogják meg, vessék ki, majd Litassy mellett itt veszjtük mink magunkat, kárabbak vagyunk mi mindnyájan egy embernél.

29. *Sarlay Peterné, Ivánkán*, az hajdúktól hallotta, hogy egy ember kettő csak semmi a sereg ellen.

30. 31. tanu nem vallott semmit.

32. csak annyit tud, hogy Deseő Bálint lázitotta a hajdúkat, hogy vessék ki, a ki a vár megadásának ellenszegül.

33. tanu *Zakonyi György* megeskettetvén, a következőket adja elő:

«Mikoron Koháry és Pálffy uram érkeztenek a várhoz, két levelet küldének be a várban. Egyik Palatinusé, másik Bukójé volt. És mikoron mind a kettőt megolvasták volna a sereg előtt, mi Litassy urammal s az több főemberek is külön maradtunk es a sereg megint külön. Mondá Litassy uram: *Jó vitézek, im látjátok, hogy az várat kérik, énnekem 300 ház jobbágyot ígérnek, ha megadom, de énnekem nem köll és Isten ugy segélljen meg nem adom, hanem hitemet ő fölségéhez és ez várat ő fölségének s az magyar nemzetnek megtartom.* Azt a mit mi végezünk, értésetekre adgyuk s ti is seregül az mit végeztek, egymást értsük.»

«Magamat is küldvén oda Litassy uram, hogy intsem a tizedeseket és sereget, hogy olyat végezzenek, hogy hitek s tisztességek ellen ne legyen. Deseő Bálint velek lévén úgymint a sereggel, hitam ki közzülök Litassy uramhoz, de ő nem akarván eljönni,

mondván, szükséges hogy értsem én is, hogy mit végez az sereg, mert én is Nyitra vármegye tagja volnék úgymond. Item, mikor másodszer közben mentem a seregnek még mondtam, hogy mi ezt végeztük jó vitézek, hogy a várat meg nem adgyuk, tetszik e ti nektek jó vitézek? Azonban nekem rohanván közülek egy Cseh János nevű legény, karon ragada és mondá: Tudgyátok vitézek, mit végeztünk seregül? *áruló valaki, ki nem veti a bástyán a bestye lélek kurva fiát, mert e miatt veszünk el.*»

«Ez alatt nagy kiáltással közönségesen kiáltották: *Meg vagyon adva az vár Ferdinánd császár számára, nyissák meg a kapukat.* Deseő Bálint velek volt s egyet értett velek az várnak megadásában. És mikor én kérdettem volna tőlek, mint annak előtte: Vitézek, mondgyátok mit végeztetek? mondának seregül Deseő Bálintnak: Deseő uram mondgya meg kgd a választot, hiszem kgd választottuk mi előttünk járónak nem Litassyt sem Zakonyit.»

«Mondá Deseő Bálint, *Bethlen Gábor ki jött Erdélyből, elvitte az koronát, Magyarország ellen árvájul hagyott bennünket, de ha Erdélyben viszi is a koronát, ott is megkeressük érte,* mert Magyarország Ferdinánd királyt választotta királynak s ötet koronázták meg is, azért ő az mi urunk és királyunk s mi ő hivei vagyunk. Azért nyissák föl a kaput, bocsássák be az urakat.»

«Én kérettem (így) hogy ne cselekedgyék, hanem kapitány uramnak izennék meg avagy magamat bocsátnának oda hozzája, de még is mind köztök tartottanak engem. Mondá a sereg Deseő Bálintnak, menny el Bálint uram mondd meg szép szóval Litassy-nak, nyitassa föl a kaput, ha akarja, azonban Zakonyi legyen itt köztünk. Azonban Deseő Bálint elmenvén ugyan felesen Litassy uramhoz, engem köztök rabul vittek oda velek, meghagyván nekem, egy szót se szólnék mert ugyan ott agyon vernének.»

«Az sereg képében megmondá Deseő Bálint, hogy ők azt végezték, hogy a várat megadnák az felyül megnevezett okokból, azért nyitassa meg az kaput az uraknak. Litassy uram ezt hallván kéretett és kérte az Istenért, hogy ne cselekednék. Imhol az ő fölsége levele is, kiben segítségét és kegyelmességét ajánlja, ehhez több intésekkel is intette, de ők azt mondták, nem kell nekünk sem levele, sem ő maga s nem is uralljuk, Ferdinánd az mi koronás királyunk, ezt Kalászon lakozó *Tóth Pál és Deseő Bálint* kiáltot-

ták a sereg képében. Úgy mondá az kapitány: én protestálok az Isten előtt, e világ és e fő emberek előtt, hogy én oka ne legyek e dolognak.»

«Mikor kérték a várat — úgymond — mondta azt Litassy uram: Akarnám ha megszállanák e várat az németek és ide a mezőre érkeznének, a mint ő fölsége leveléből értem, hogy az ő fölsége hada és személye itt tapasztalná őket. Item, *Koháry Péternek* két szolgálja vallotta volna hit szerint Zakonyinak az vár megadása után, hogy az németek meg nem szállották volna Nyitra várát, de innét küldtek volt oda a Palatinushoz egy levelet, melyben volt az vár megadása felől biztatás. Ki küldte legyen oda? vegére nem mehettem — úgymond. És mintha készre jönnének, ha mi nem akarnánk is a megadását, egyenként a várfokon hánának ki bennünket.»

34. *Kostyál Gergely*, 35. *Kalászy Gergely*, 36. *Bekusi Pál*, 37. *Horvát Bálint*, 38. *Péli Simon*, 39. *Mokos Gergely*, 40. *Sarláy Lőrincz*: «Vallják ezek, hogy mi akkor a várban voltunk, de mi közlegények lévén, az tizedesek voltak okai az várnak megadásának, az kik most is ott a várban vadnak, úgymint *Nagy Péter* a vén és ivánkai *Nagy Péter*, *Üresgi Gábor*, *André János*, *Tajnai Mihály*, Litassy uramat hallottuk, hogy protestált, hogy ő nem oka a vár megadásának, intvén bennünket, vitézek, tudgyátok mire esküdtünk meg ő felségének, azért együtt élek halok veletek. Azért vallják, hogy nem Litassy oka a vár megadásának. Hívta *Gugyi István* onnan *Deseő Bálintot* a sereg közül, hogy velek ne tartson, de ő ugyan nem akart onnan közülök eljönni. *Kostyál Gergely* vallja, hogy *Zakonyi Györgyhöz* *Simonka György* és *Marus Miklós* puskát fogtanak gonosz szándékból és csak azért, hogy *csigatta* (így!) és kérte őket, hogy ne cselekednék az vár megadását.»

41. tanú nemes *irmeli Molnár Pál* hite után vallja «hogy azt tudom bizonyosan mondanom, mert ott voltam a várban, hogy Litassy uramnak az várnak megadásában semmi vétke nincsen, a mint hallottam és láttam, hanem *Ürögi Gábortól* és a *dobostól* hallottam, hogy mi — úgymond — elfuttyuk a tizedeseket és azon leszünk, hogy a várat megadgyuk és ha Litassy nem akarná, vessük ki az várból. *Deseő Bálint* azt is mondta, hogy bizony vagy

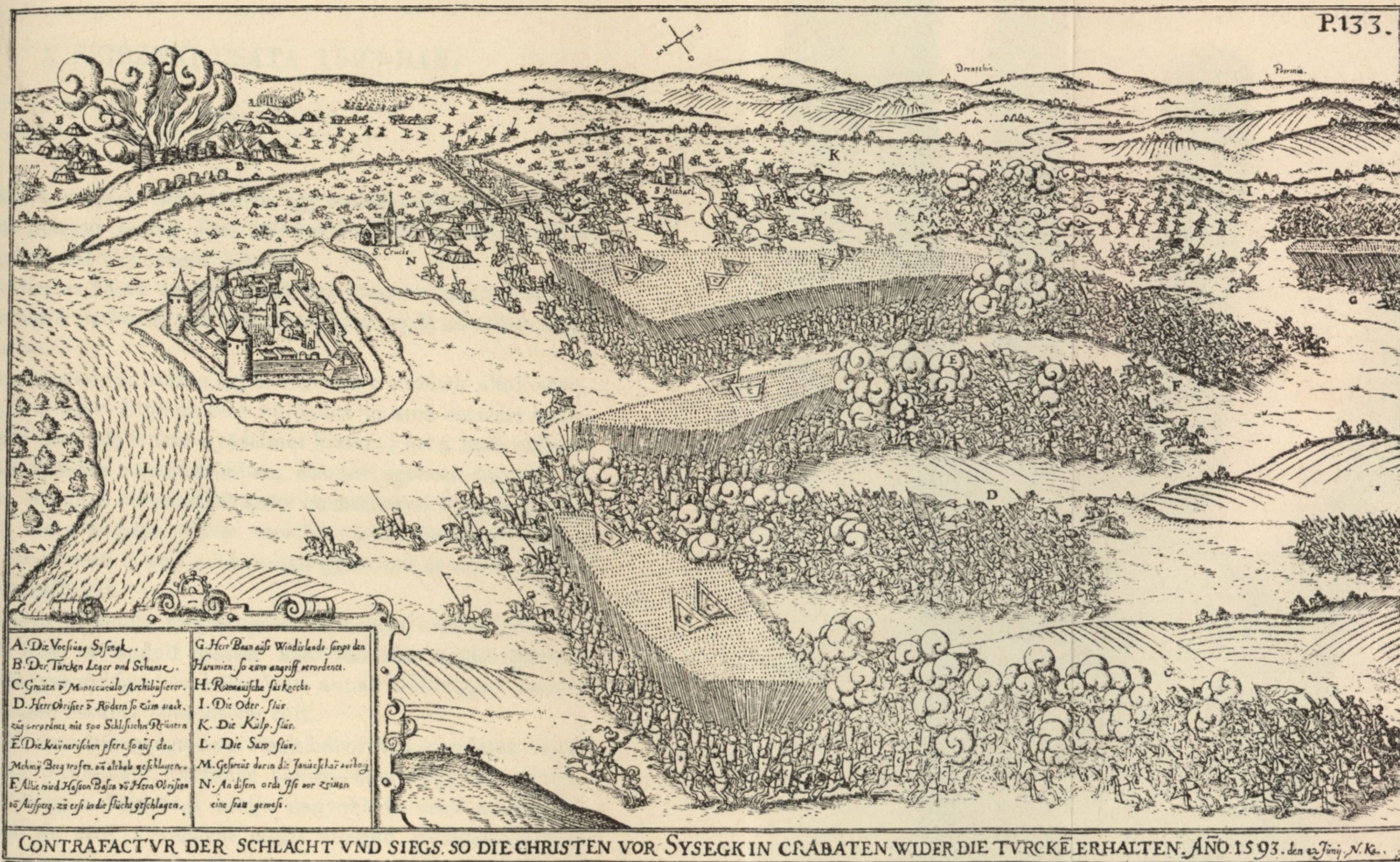
sógorom vagy nem sógorom e bestye kurvafi, de ha ő elküldte feleségét, gyermekét, valamint a sereg akarja, annak meg köll lenni. Azt is hallottam az egész sereg kiáltásából, hogy kiáltották a hajdúk egyenlő akaratból, *valaki nem akarná megadni az várat, akár kapitány, akár ki legyen az, fogjuk és vessük ki a várból.*»

Ladislaus Sándor (?) mpr. (p. h.) Michael Vizkelethy mpr. judlium (p. h.) L. Zalkay mpr. judlium (p. h.) Franciscus Bánky mpr. judlium (p. h.) Franciscus Márjássy mpr. Juratus Assessor (p. h.)

(Országos Levéltár. Történelmi Emlékek. B. 1621 okt. 23.)

A kihallgatott tanúk vallomása alapján Litassy Istvánt, a legszigorúbb hadi törvényszék is fölmentette volna az árulás vádja alól és a fejedelemnek be kellett látnia, hogy méltatlanul gyanúsította a kapitányt, mert kötelességét az utolsó perczig híven teljesítette. Annyi bizonyos, hogy a legnagyobb hős, a legvitezebb katona se cselekedhetett volna máskép, mert hasonló körülmények között a föllázadt hajdúság se Istent, se embert nem ösmert és hamarosan nyakát szegték volna Litassynak, a ki föllázadásával még az ügynök se használhatott volna. *Deseő Bálint* azonban teljességgel rá szolgált, hogy árulásáért a kor szokása szerint, karóba húzzák. És bizonyosak lehetünk abban, hogy ha kézbe akadt, nem is kerülte el sorsát.

DR. KOMÁROMY ANDRÁS.

A SZISZEKI CSATA 1593 JUNIUS 22-ÉN.

